

Agoráens seminar

La logique du fantasme

Argument til ugentlige seminar i perioden 2015-2016

Således den overordnede titel Jacques Lacan gav sine ugentlige fremlæggelser i arbejdsåret 1966-1967. Det drejer sig om den 14. sæson (den 17. hvis man medregner de tre første år, som ikke blev registreret), i en øvelse som strakte sig over næsten det, man en gang kaldte 'en menneskealder' (fra 1950 til 1978) og med en vedholdenhed og produktivitet som ikke har sin lige. Lacan påbegyndte sin undervisning forholdsvis sent i livet og mere eller mindre tvunget af omstændigheder.

Hvad der startede som et læseprojekt med det erklærede formål at 'vende tilbage til Freud' (i en tid hvor de fleste psykoanalytikerers bestræbelser gik ud på at indordne Freuds lære under akkurat den psykologiske tankegang som psykoanalysen ellers eksplicit talte imod), udviklede arbejdet sig efterhånden til en undersøgelse af validiteten af de begreber som den pågældende læsning indførte (herunder sondringen imellem de tre dimensioner – imaginær, symbolsk, reel – som anvendtes til at tydeliggøre det psykoanalytiske felt), for til sidst at interessere sig for de egentlig logiske og kategoriale (i matematisk forstand) forhold, som synes at gælde for den struktur, Freud bragte for dagen.

De første seks studieår vi kender til — fra *De tekniske skrifter* (1953-54) til *Ønket og dets tydning* (1958-59) — følger Freuds forfatterskab ganske tæt og viser hvorledes hans forehavende organiseres omkring en begribelse af taleaktens betingelser (Freud interesserer sig som bekendt for fortællelser, vitser, drømmebetretninger, sproglige figurer og forestillinger i det hele taget), som i sandhed fortsat er ganske enestående. Med seminaret om Psykoanalysens etik (1959-60) kulminerer denne periode idet Lacan viser at Freuds forehavende i høj grad netop er etisk funderet, hvilket munder ud i et studie af overføringssspørgsmålet som nu endelig tages eksplicit op — *Le transfert dans sa disparité subjective, sa prétendue situation, ses excursions techniques* (1960-61) formulerer således for første gang nødvendigheden af at give en metapsykologisk afklaring til kategorien *le désir de l'analyste*.¹ Første del af undervisningen starter og slutter derfor med en diskussion af teknikens status i psykoanalysen. Hovedargumentet går ud på at sige, at det centrale spørgsmål i psykoanalysen ikke er af teknisk-instrumental art, men til enhver tid angår psykoanalytikerens egen plads i erfaringen.

Konsekvent nok indledes herefter en ny periode hvor netop specificiteten ved analytikerens position undersøges i alle dens aspekter. Det første skridt i denne nye

¹ Hvilket egentlig genoptager den freudske elan, når man tænker på at Freuds eget metapsykologiske projekt kæntrer totalt netop omkring umuligheden i at give 'overføringsneurosen' et fundament.

serie af forelæsninger indledes med studiet af identifikationsspørgsmålet (seminaret fra 1961-62): Analytikerne må interessere sig for dette emne ikke blot fordi det er til stede i, hvad man mere eller mindre begrundet kalder 'klinikken', men i lige så høj grad fordi erfaringerne siden Freud modsiger den ellers spontane antagelse om, at formidlingen af psykoanalysen selv kunne overlades til netop den identifikatoriske indretning. Der er, med andre ord, nogle indre forhold til stede i undersøgelsen (forhold som angår psykoanalysen i intension og dermed dens forudsætninger), som man ikke bare kan sidde overhørig.

For det afgørende ved identifikationen består mindre i dens eventuelle psykologiske former end i de egentlige logiske betingelser der understøtter dens yrke. Altså må der skelnes mellem identifikationens imaginære aspekter og så dens symbolske grundlag. Men dertil kommer — og det er her at det nye og interessante i Lacans bidrag ligger — at dette sidstnævnte heller ikke kan anses som i sig selv givet, hvorfor spørgsmålet om referentialiteten kommer kraftigt på bane og foranlediger nogle betragtninger vedrørende objektet, som kommer til at have større konsekvenser i den videre anskuelse.

Lacan starter arbejdet med at gennemgå problemstillingen inden for den logiske tradition *stricto sensu*, idet han kommer ind på spørgsmålet ud fra en topologisk tilgang (det er nemlig her at han for første gang indfører sådanne objekter — ikke mindst *Torus* og *Cross cap* — i overvejelserne), i et forsøg på at præcisere det rum nærmere, inden for hvilket den subjektive dialektik (og det vil altså sige også identifikationen) udspiller sig. Denne undersøgelse bliver yderligere understreget det følgende arbejdsår (1962-63) idet Lacan tager Angsten op til overvejelse og dermed sætter spørgsmålet om objektets status i psykoanalysen til diskussion, på en måde som aldrig nogen sinde var blevet drøftet tidligere. Han er for så vidt fortsat ganske klassisk eftersom han på freudiansk vis starter med at spørge til subjektets position i samspillet mellem Idealet og objektet. Men eftersom han ligeledes problematiserer den naive (præ-kantianske og ikke spor freudianske heller) opfattelse af objektet som allerede foreliggende, rejser han tillige spørgsmålet om ikke blot arten af den materialitet som forestillingskomplekserne — som Freud jo hævder, er konstitutive for 'det psykiske apparat' — skulle bestå af, men også om selve beskaffenheden ved de objekter der menes at deltage i 'apparatets' metabolisme (for så vidt det er dem der indvirker i libidoens cirkulation).

Den omhyggelige sondring mellem nydelse, angst og ønske som Lacan på denne baggrund er i stand til at foretage i *Angst*-seminaret, er overordentlig vigtig for de videre udarbejdelser. Både ud fra et klinisk standpunkt (hvor begrundelsen for skelnen mellem f.eks. hæmning, symptom og angst udfoldes) og med hensyn til udarbejdelsen af metapsykologien. Det er i hvert fald i den sammenhæng at spørgsmålet om afgrænsningen af et særligt objekt — af Lacan kaldt "lille *a*" — bliver aktuel i psykoanalysen (hvilket i øvrigt er det eneste han mente at have beriget disciplinen med).

Afgrænsning af « I » og « a » (altså af 'Idealet' som symbolsk identifikation og objektet som den formale størrelse der understøtter identifikationen som forhold²), sætter en undersøgelse i gang vedrørende psykoanalysens logiske funde-

² «Objektet *a*» er til stede ved enhver henvendelse og befinder sig samtidig hinsides alle enkelstående hændelser, fordi «*a*» må frem for alt tænkes som selve det forhold der gør dem mulig som netop udvekslinger). «Objektet *a*» er i den forstand udvekslingsforholdet slet og ret — eller som

ring. En undersøgelse som i en vis forstand opnår en (delvis) forløsning i og med notationen af diskursformlerne (i seminaret fra årene 1969-70 *L'envers de la psychanalyse*), men som fortsætter langt ind i 70'erne med blandt andet spørgsmålet om *le semblant*, etc. og forsat udgør arnestedet for de nødvendige udarbejdelser vi den dag i dag har brug for i forbindelse med udfoldelsen af psykoanalysens indre udviklingsmuligheder.

Seminaret om *La logique du fantasme* befinder sig altså midtvejs i denne godt tiårige periode (fra *L'identification*, 1961-62, til *L'envers de la psychanalyse*, 1969-70). Studiet af fantasmet prøver på den ene side at redegøre for forbindelsen mellem det ubevidste og det'et i Freuds fremlæggelse, og giver på den anden side nogle ansatser til udvikling af den metapsykologi som Freud livet igennem ønskede, men som hans realisme forhindrede han i at udfærdige. Vanskelighederne i denne forbindelse kan henføres til tvetydighederne ved Vorstellungs-begrebet, især når symbolspørgsmålet formuleres indenfor naturalistiske rammer.

Med sin lære om signifikansen giver Lacan for alvor plads til at de irrelle betingelser (eller konditionaliteter³) der agerer i psykoanalysen, kan tænkes. Og med de skridt han tager i retning af bestemmelsen af de specifikke foregange der deltager i fantasnets tilblivelse, baner han vejen for en definition af den imprædikative realitet der karakteriserer de såkaldte 'primærprocesser'. Det kan derfor ikke overraske at det er netop via de udarbejdelser han hen ad vejen har foretaget omkring identifikationen og objektet, at Lacan nu er i stand til at præsentere alienationen som en procedure der ikke blot udgør en særlig type følgerelation af logisk art (hvilket tillige indebærer at også alienationsproblematikken må anskues imaginært, symbolsk og reelt), men giver ligeledes den længe tiltrængte præcisering af *Wunsch*-begrebet, der siden Freud har fungeret som hjørnesten i den psykoanalytiske lære, uden at det dog nogen sinde er blevet nærmere bestemt i sin begrebslighed. For ønsket, det ubevidste ønske, er uløseligt forbundet med fantasmespørgsmålet.

For vores vedkommende er det i høj grad de spørgsmål (og blindgyder) som arbejdet med Sabina Spielreins overvejelser om 'destruktionsdriften' har præsenteret os for, der har gjort det nødvendigt at vi nu beskæftiger os med fantasnets logik. Spielreins undersøgelser og eget forløb viser nemlig at den destruktion der er brug for at begrebsliggøre i psykoanalysen, ikke på nogen måde har med ødelæggelse at gøre (med entropien om man vil), men snarere med den nødvendige rekursivitet der må tilvirkes som *Ursache des Werdens*, som hun sagde, i produktionen af noget nyt, dvs. angår den symbolske virkningsfuldhed der gør noget nærværende ved at skabe et fravær. Vi følger derfor hendes interesse i symboliciteten som metaforisk procedure (mindre som en metafor over en procedure end som en

René Lew siger: en udveksling der fattes som objekt (hvilket for så vidt ikke er så fjern fra Kirkegaards overvejelser om "et forhold der forholder sig til sig selv" — omend denne sidste bruger formelen til at karakterisere subjektet.).

³ Jf. bøjningskategorierne *irrealis mood* eller *conditionalis irrealis*. Mere præcist drejer det sig om de problematikker som standardlogikken har karakteriseret som *vicious circle* for at afskaffe dem som løgnagtigheder, men som snarere tematiserer de imprædikative forhold der underbygger talens funktion — dvs. de egentlige modallogiske forhold der bærer det felt som psykoanalysen har med at gøre.

procedure der træder til takket været metaforens arbejde), al den stund den vorden vi i psykoanalysen er optaget af at følge, er den metafor der bærer subjektet i dets eksistens. Fantasmets logik er navnet på den undersøgelse som Jacques Lacan sætter i værk for at kortlægge de principper der gør at subjektets metafor (la métaphore du sujet) overhovedet kan blive til. Vores igangværende læsning af Lacans kommentar til Lagaches 'théorie de la personnalité' vil bestemt vise sig at være gavnlig for det kommende arbejde.

Osvaldo Cariola
Maj 2016

Læsning af Jacques Lacans « *La logique du fantasme* ».

Treogtyve **tirsdage** fra kl. 19 til 21, fra september 2015 til maj 2016.

Dvs. den 8/9, 15/9, 22/9, 6/10, 20/10, 27.10., 10/11, 17/11, 24/11 og 8/12-2015 samt den 12/1, 19/1, 26/1, 9/2, 23/2, 8/3, 15/3, 29/3, 5/4, 12/4, 19/4, 3/5, 10/5 og 24/5-2016.

Sted: Frederiksholms Kanal 2, 2.th, 1220 København K

Kontakt: mail@freudsagora.dk

Koordineret ved Laurits Lauritsen.